

ЗНАЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

*К.Васьківська, д.е.н., Л. Гнатишин, к.е.н.
Львівський національний аграрний університет*

Ключові слова: людина, людський капітал, сільське господарство, сільські території, економічне зростання.

Key words: man, human capital, agriculture, rural territories, economy growing.

Economic essence of human capital in the article investigational. The factors of forming of human capital on a village are considered. As an unifying and main element in the system of socio-economic relations on a village a human capital is selected. Basic description of category of human capital is activity of people. For achievement of practical result and vital success activity of people heads.

Постановка проблеми. Перспективи світової економіки в ХХІ ст. визначаються характером переходу країн до нового етапу розвитку продуктивних сил: від індустріальної стадії, де домінувало велике механізоване машинне виробництво, до постіндустріальної, де переважатимуть сфера послуг, наука, освіта тощо. Виробництво матеріальних благ, безумовно, збереже свою значущість, але його економічна ефективність визначатиметься, передусім, використанням висококваліфікованих кадрів, нових знань, технологій і методів управління. З цього приводу оцінка сучасного соціально-економічного розвитку сільського господарства України характеризується розмаїттям поглядів, ідей, концепцій стосовно економічного зростання. Серед них все більше значення відводиться ролі людського чинника, який повністю вписується в поле інформаційних та інноваційних стратегій суспільного поступу. Від якості людських ресурсів залежить ефективність сільськогосподарського виробництва, від мотивації праці – добробут сільського населення, від нарощування людського капіталу – безпека країни, майбутнє нації. Людські знання стали особливо цінним капіталом, об'єктом інвестування, який внаслідок освіти, кваліфікації регенерує новий потік доходу. Усе це зумовило той факт, що економічна наука сьогодні на порядок денний ставить проблему економіки знань, посилення ролі в соціально-економічному поступі людського капіталу, формування та використання якого має свої галузеві особливості.

Водночас проблему потрібно розглядати значно ширше. Це пов'язано з тим, що людський чинник у суспільно-економічному розвитку країни дедалі більше стає основним і найбагатшим видом ресурсів суспільного виробництва. Від збагачення і повного використання людського капіталу на селі залежить не тільки доля того чи іншого сільськогосподарського підприємства, а й галузі загалом. Це означає, що зацікавленість у зростанні людського капіталу стає важливим і актуальним завданням як для суспільства, так і для сільського господарства та самої людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність концепції людського капіталу полягає в тому, що нагромаджені людиною знання, кваліфікація, професійні навички та передбачення додаткових витрат на освіту кадрів є вкладенням у людський капітал, розмір якого обчислюється сумою всіх прямих витрат на навчання та заробіток. Прибуток на людський капітал дорівнює приросту доходу, отриманого завдяки набутим знанням і навичкам [5, с.416]. Теорія людського капіталу досліджує залежність доходів працівника, підприємства, суспільства від знань, навичок і природних здібностей людей. Значний вплив цієї теорії на весь наступний розвиток економічної науки інколи порівнюють з революцією в економічній думці.

Сільський людський капітал – це сукупність втілених у селянах потенційних спроможностей приносити дохід (індивідуальний та суспільний), здатність їх до участі у процесі виробництва. Людський капітал охоплює природні здібності, таланти, а також набуту освіту, професійні знання, кваліфікацію, навички, життєвий досвід і духовну стабільність [2, с.101]. За прогнозами ЮНЕСКО, рівня національного благополуччя, що відповідає світовим стандартам, досягнуть лише ті країни, працездатне населення яких на 40–60% складатимуть особи з вищою освітою [6, с.6]. Окремі вчені вважають, що загалом серед безмірно великих втрат села чи не найбільшою є прискорена і надміру глибока деградація людського капіталу, відображення якої стало стрімке скорочення тривалості життя сільських жителів, погіршення стану їхнього здоров'я, зниження рівня освіченості, фахової і

кваліфікаційної підготовки [1, с.26]. Багаторазово погіршилось наукове і кадрове забезпечення сільського господарства [1, с.23].

Людський капітал може бути застосований лише в умовах вільного ринку та набуття селянином ознак господаря [2, с.101]. У цьому контексті О.А. Грішнова вважає, що людський капітал – це категорія, що характеризує вільну людину, котра здійснює свій вибір у ринковому просторі [4, с.120]. Важко не погодитись із такою позицією, адже зрозуміло, що поступово, із становленням селянина як власника людського капіталу і господаря, в найширшому розумінні цього поняття, розвиватиметься сільська економіка, де реалізуватимуться його індивідуальні матеріальні інтереси та суспільні потреби. Сьогодні прогрес сільського-подарського виробництва більше залежить від людського капіталу, ніж від чинників економічного розвитку. Тому, удосконалюючи людину як господаря, цілеспрямовано впливаючи на неї через навчання, задіяння механізмів саморозвитку, впливаючи на її волю і розум, спрямовуючи її творчі пошуки, можна забезпечити процвітання економічного зростання на селі.

Постановка завдання. У межах цього дослідження ставимо за мету визначити чинники формування людського капіталу та його значення у розвитку сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. За даними деяких учених, людський капітал є домінуючим у структурі національного багатства низки країн – від двох третіх у Росії до трьох четвертих у країнах Північної та Центральної Америки, Західної Європи і Східної Азії. [3, с. 91]. Переваги людського капіталу над матеріально-речовим особливо наочно проявляються в країнах з високим рівнем доходу. У високорозвинених країнах світу (Німеччина, Швейцарія, Японія) його частка становить у середньому 80% [7, с. 97]. Передумовою такого стану є те, що історія суспільно-економічного розвитку більшості країн засвідчує: після переживання ними глибоких кризових явищ, війн та катаклізмів, які зумовлюють знищення переважної більшості всього матеріального активу, саме завдяки збереженим суб'єктивним знанням про застосування машин і механізмів, здатності людей отримувати та створювати об'єктивні знання відбулося відтворення втраченого матеріального багатства. Тобто поняття «людський капітал» означає усвідомлення того факту, що навички і здібності людей можуть бути запасом, тобто можуть нагромаджуватися.

Для сучасного вітчизняного сільського господарства найважливішими є не тільки нові технологічні ідеї, а й висока кваліфікація і творча активність людей, здатних ці ідеї сприйняти і втілити у життя. Запровадження нових знань і нових розробок у виробництво здійснюється через людей і безпосередньо людьми. Ця обставина робить важливим і необхідним створення системи постійного та якісного оновлення людського капіталу через підвищення рівня його знань, навичок і кваліфікації за допомогою дорадчих служб.

Дослідження теоретичних основ людського капіталу, а також його ролі в розвитку сільського господарства дають підстави представити чинники зовнішнього і внутрішнього середовища, які формують умови управління сільським людським капіталом (рис. 1).

Відомо, що глибока соціально-економічна криза, яка супроводжувала донедавна становлення сільського господарства України, призвела до появи досить тривожних тенденцій, пов'язаних із відтворенням працездатного населення. До них належать насамперед депопуляція сільського населення та нації загалом, низький рівень охорони здоров'я на селі, високий рівень міграції сільських жителів, що вимагає вживання невідкладних заходів у реалізації соціальних програм уряду.

Зазначимо, що у світовій практиці і науці прийнято розрізняти аграрний бізнес і сільські території. Сьогодні виведення проблем розвитку сільських територій зі сфери впливу аграрної політики є дещо спірним, оскільки існує нагальна потреба розглядати сільське господарство і сільські території в органічній єдності. Зв'язок між ними справді незаперечний: з економічним зростанням аграрного сектора прискорюється розвиток сільських територій, і навпаки. Безумовно, економіка сільських територій залежить не лише від економічного стану сільського господарства, а й від ступеня розвитку сільської інфраструктури, наявності достатньої кількості робочих місць поза сферою аграрного виробництва, загальної привабливості для людей, які на ній проживають. Чим розвинутіша інфраструктура сільських територій і кращі умови для сільськогосподарської діяльності, тим потужніший імпульс для свого розвитку отримує сільськогосподарське виробництво, насамперед завдяки кращому кадровому забезпеченню. У цьому контексті людський капітал виступає ключовою об'єднавчою ланкою інтересів сільськогосподарського виробництва та сільської території.

У сучасній економіці має бути закладено основи зростання ролі людини у суспільстві та ролі людського капіталу в економічному розвитку. Цього можна досягти через визначення на всіх рівнях

управління прогресивного розвитку самої людини як творчого, найефективнішого і дедалі зростаючого ресурсу економіки. Умови формування людського капіталу пов'язані переважно із соціально-економічним розвитком сільської території, а також рівнем та ефективністю сільськогосподарського виробництва. Тобто нагромадження і розвиток сукупного людського капіталу сільської території та зростання віддачі від нього визначають розвиток самої сільської території, можливості економічного зростання виробництва і досягнення добробуту населення (рис. 2).

Із рис. 2 видно, що розвиток людського капіталу можливий лише у разі зрівноваженого розвитку всіх структурних елементів системи, оскільки лише за таких умов забезпечується достатній рівень відтворення, розвитку та реалізації функцій людського капіталу, що є запорукою досягнення мети аграрної політики. Заходи щодо розвитку людського капіталу дозволяють досягти першочергової мети – підвищення рівня життєдіяльності сільського населення та ефективності сільськогосподарського виробництва.

Рис.1. Чинники формування людського капіталу на селі.

На нашу думку, теоретичне передбачення особливої і визначальної ролі людського капіталу в розвитку сільського господарства стає реальністю лише тоді, коли сільськогосподарський бізнес достатньо прибутковий. За низької ефективності або збитковості аграрного виробництва рядові працівники, спеціалісти, менеджери не отримують належної заробітної плати, не бачать перспектив її підвищення. Це стає однією з основних причин кадрового голоду на селі. Реальність показує, що навіть гарні умови проживання у сільській місцевості (наявність газу, водопроводу, доріг із твердим покриттям, соціальної інфраструктури тощо) не є першочерговими для фахівців і кадрів масових професій за відсутності можливості мати високі заробітки і одержувати гідне моральне задоволення від виконуваної роботи.

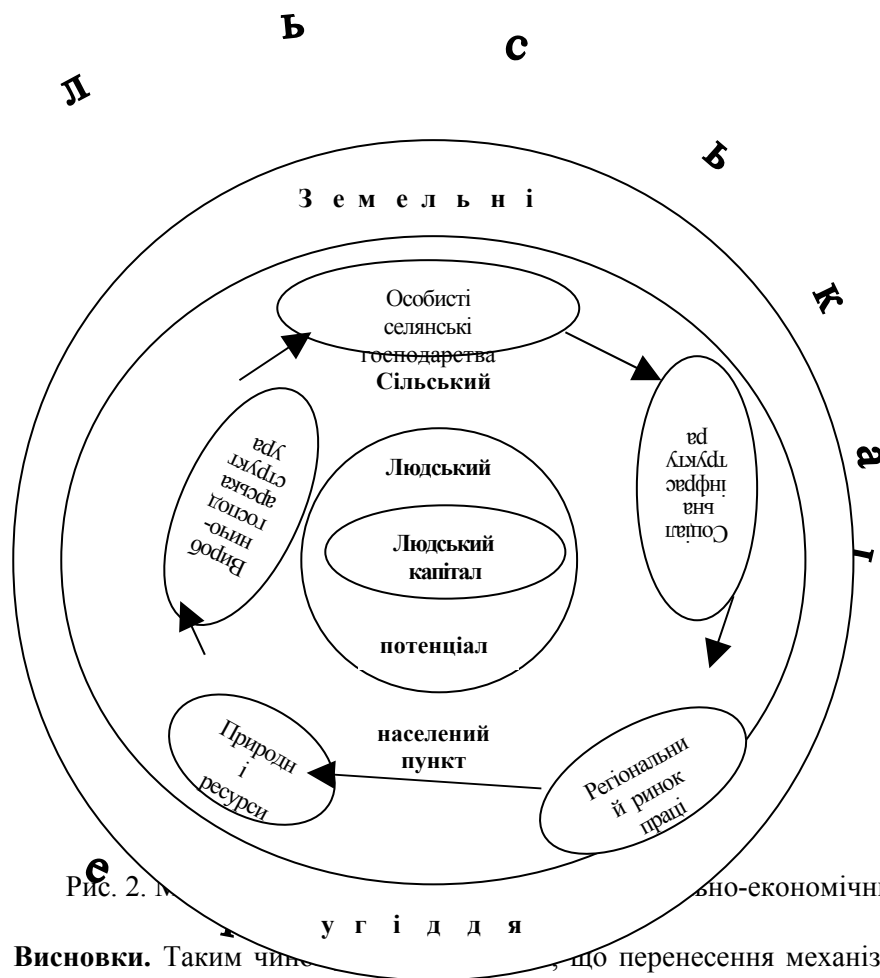

Рис. 2. Моделювання соціально-економічних відносин на селі.

Висновки. Таким чином, перенесення механізму управління людським капіталом, який використовується в розвинутих країнах світу, у сільське господарство України можливе лише за ідеальної системної мети, для досягнення якої слід трансформувати сучасний вітчизняний досвід управління людським капіталом паралельно зі становленням і розвитком цивілізованих ринкових відносин.

Забезпечення сталого розвитку сільського господарства можливе лише за умови становлення селянина як господаря власного людського капіталу, що передбачає набуття реальних прав власності не тільки на землю і майно, а й на власне життя, власну долю, власний матеріальний та духовний добробут. Крім того, особливо важливо забезпечити сільське господарство кваліфікованими кадрами керівників, фахівців, робітників масових професій, що вміють працювати в ринкових умовах за складної економічної та соціальної ситуації. Для підготовки і перепідготовки кадрів доцільно ширше використовувати вищі й середні сільськогосподарські навчальні заклади, професійно-технічні училища і школи, досвід роботи кращих вітчизняних і закордонних колективів. Водночас відродження, становлення й розвиток сільських територій і громад необхідно розглядати тільки з урахуванням раціонального використання землі, матеріальних ресурсів і людського капіталу. Проте щодо економіки сільського господарства ключовою характеристикою категорії людського капіталу є те, що діяльність людей повинна бути спрямована лише на досягнення практичного результату і життєвого успіху.

Бібліографічний список

1. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В. Г. Андрійчук, М. В. Зубець, В. В. Юрчишин. – К. : Аграрна наука, 2005. – 140 с.
2. Бородіна О.М. Людський капітал на селі: наукові основи, стан, проблеми розвитку / О. М. Бородіна. – К.: ІАН УААН, 2003. – 227 с.
3. Валентей С. Человеческий потенциал: новые измерители и новые ориентации / С. Валентей, Л. Нестеров // Вопросы экономики. – 1999. №2. – С. 90–102.
4. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2001. – 254 с.
5. Кіндзерський С. А. Кадровий потенціал галузей гуманітарної сфери: сучасні чинники формування / С. А. Кіндзерський // Університетські наукові записки. – 2006. – №3–4. – С. 416–420. – Режим доступу до журн. : www.univer.km.ua.

6. Степко М. Ф. Проблеми взаємодії в системі підготовки і перепідготовки кадрів та освіти дорослих / М. Ф. Степко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К. : НІЧЛАВА, 2003. – С. 6–13.
7. Харкянен Л. Інвестиції в людину – фактор розвитку економіки / Л. Харкянен // Віче. – 2003. – №11. – С. 97–105.